

Тема: Розвиток гуманістичної педагогіки у ХУІІ-ХІХ ст.

План.

1. Життя та педагогічна діяльність Й.Г.Песталоцці. Теорія елементарної освіти та методика початкового навчання.
2. Теорія навчання й виховання Й. Гербарта.
3. Дидактика Ф.Дістервега.
4. Фрідріх Фрьобель
5. Р.Оуен про формування особистості.

ЛІТЕРАТУРА:

- Основна:**
1. Кравець В. Історія класичної зарубіжної педагогіки та шкільництва. - Тернопіль, 1996.
  2. Історія педагогіки /За ред. М.В.Левківського, О.А.Дубасенюк - Житомир, 1999.
  3. Сбруєва А. А., Рисіна М. Ю. Історія педагогіки у схемах, картах, діаграмах: Навчальний посібник. - Суми: СумДПУ, 2000.
  4. Волкова Н.П. „Педагогіка”. – К.: ”Академія”, 2007 р.

Додаткова:

- Левківський М.В. Історія педагогіки. К.: Центр навчальної літератури, 2006 р.
- Песталоцці Й.Г. Вибрані педагогічні твори. В 3-х т. - М., 1961.
- Дістервег Ф.А. Вибрані педагогічні твори. - М., 1956.

ЗАХІДНОЄВРОПЕЙСЬКА ПЕДАГОГІКА КІНЦЯ ХVІІІ - ПЕРШОЇ ПОЛОВИНИ ХІХ СТОЛІТТЯ

1. Життя та педагогічна діяльність Й.Г.Песталоцці. Теорія елементарної освіти та методика початкового навчання.

Йоган-Генріх Песталоцці (1746-1827) народився в Цюріху (Швейцарія) у 1746 році. Його батько, лікар, помер рано, виховувала мати, дочка сільського лікаря. Після смерті батька сім'я переживала великі труднощі. Освіта - спочатку в початковій німецькій школі, а потім у середній латинській школі. Вступив до Цюріхської вищої школи - Каролінгського колегіуму, де закінчив два молодші курси: філологічний і філософський. Будучи студентом, Песталоцці перебував під впливом творів Ж.-Ж.Руссо *"Еміль, або про виховання"*, *"Суспільний договір"* та ін.

На формування світогляду молодого Песталоцці мали вплив також викладачі колегіуму - прихильники теорії природного права Дж. Локка, Песталоцці брав активну участь у роботі *"Гельветичного товариства кушнірів (шкіряників)"*, на зборах якого розглядалися питання історії, політики, моралі виховання в дусі вчення Ж.-Ж.Руссо. Товариство видавало журнал *"Нагадувач"*, на сторінках якого Песталоцці публікував свої статті. За участь у роботі цього товариства та протест проти спалення твору Ж.-Ж.Руссо *"Еміль"* Песталоцці був заарештований.

У 1769 році Песталоцці придбав недалеко від Цюріха невелику садибу, Нейгоф, де в 1774 році відкрив школу інтернатного типу для дітей селян, в якій поєднував навчання з продуктивною працею, причому інтернат повинен був утримуватись на ті засоби, що заробляли самі діти. Утримувати подібний притулок за рахунок дитячої

праці було утопією, і у 1780 році його закрито. 18 наступних років він присвятив літературній роботі.

Закінчив і видав педагогічний роман *"Лінгард і Гертруда"* (1781), який мав великий успіх, бо в ньому автор прагнув вирішити важливу проблему: як допомогти обездоленому селянству. Молода французька республіка нагородила Песталоцці за цей роман і видатну діяльність званням *"громадянина Французької республіки"*.

Багато років керував відомими виховними закладами в Швейцарії: «Установою для бідних» у Нейгофі (1774—1780), притулком для сиріт у Станці (1798—1799), інститутами в Бургдорфі (1800—1804) та Івердоні (1805—1825). Ще до того, як стала знаменитою створена ним Івердонська вчительська школа, був удостоєний візитів французького та російського імператорів Наполеона Бонапарта та Олександра І. Німецький канцлер Бісмарк, якому вдалося об'єднати 296 князівств, курфюрств, герцогств у єдину державу, зазначав, що цим він зобов'язаний шкільному вчителю, який зумів виховати в юних німців національний патріотизм, прагнення до єдності. Увійшов у світову історію педагогіки тим, що утримував на власні кошти школи для бідних дітей. Свій досвід узагальнив у творах «Лінгард і Гертруда» (1781—1787), «Як Гертруда вчить своїх дітей» (1801), «Лебедина пісня» (1825) та ін.

Основну роль відводив вихованню, яке повинно забезпечити дітям поступовий, різносторонній і гармонійний розвиток природних задатків, здібностей, добру трудову підготовку, розвинути фізичні й духовні сили. В основу виховання поклав принцип природовідповідності, прагнув побудувати навчально-виховний процес на основі врахування особливостей психологічного розвитку дитини.

Услід за Я.-А. Коменським ***ввів у теорію морального виховання принцип народності***, який передбачає, що виховання повинно ґрунтуватися на кращих якостях і рисах народу, почуттях правди і справедливості, закладених в самому народі. ***Головним завданням морального виховання вважав розвиток високих моральних якостей, навичок і переконань шляхом вправлення дітей у моральних вчинках.*** «Людина сама природовідповідно розвиває основи свого морального життя — любов і віру, якщо тільки вона виявляє їх наділі».

Одним з перших ***намагався розробити проблему взаємозв'язку сім'ї і школи.*** ***Наголошував на важливості родинного, зокрема материнського, виховання:*** родина — це перший зразок науки життя в спільноті, науки взаємної допомоги, дії. Справжня любов до дитини вимагає мудро керувати і твердою рукою стримувати. Цінуючи свободу дитини, ***визнавав*** і стримування, і слухняність, ставив межі між свободою і слухняністю. ***Допускав*** у вихованні покарання, попередження, заохочення. ***Основними чинниками*** виховання вважав працю, простоту, взірцевий порядок, дисципліну, сім'ю і добру матір.

Навчання - на психологічній основі, зокрема на чуттєвому пізнанні. Великого значення надавав наочності, висунув ідею розвиваючого навчання, сформулював дидактичні принципи послідовності, поступовості, міцності, систематичності, самодіяльності у навчанні.

-Вважається основоположником теорії та методики початкового навчання рідної мови, арифметики, елементарної геометрії, географії.

-Здійснити розумове виховання ***намагався*** за допомогою системи спеціально підібраних вправ, які безперервно і послідовно розвивають інтелект дитини. Прагнучи спростити і психологізувати навчання, доводив існування найпростіших елементів

будь-якого знання про речі та предмети — число, форма, слово. *В процесі навчання дитина опановує форму внаслідок вимірювання, число — за допомогою числення, а слово — завдяки розвитку мови. Таким чином, елементарне навчання зводиться до вміння вимірювати, лічити і володіти мовою.*

-**Створив** основу спеціальних методик початкового навчання.

-Відкидаючи пануюче книжне навчання, **вимагав**, щоб дитина сама вела спостереження і розвивала свої здібності. Вивчення рідної мови - через розвиток мови дитини і збагачення її словникового запасу.

-**Відстоював** необхідність переходу від буквоскладального методу до звукового.

- **Дав** цінні вказівки щодо збільшення словникового запасу дітей, пов'язуючи навчання рідної мови з наочністю і переданням елементарних відомостей з природознавства, географії та історії.

-**Наголошував** на необхідності спеціальних систематичних вправ, розміщених у порядку зростання складності — «від навички в дуже простих справах до навички в надзвичайно складних». Учитель повинен щиро любити дітей, почувати себе ніби їх батьком. Дитина від природи має діяльні сили, тому завдання педагога — дати учневі відповідний матеріал, потрібний для вправлення у цих силах. Це можливо тільки у тому випадку, коли вчитель будуватиме все виховання на основі знання фізичних і психічних особливостей учнів.

Песталоцці був прикладом величезної людської енергії, наполегливості, любові до дорослих і дітей. «Все для інших, нічого для себе» — слова, викарбувані на його пам'ятнику, є найкращою характеристикою його педагогічної діяльності.

2. Теорія навчання й виховання Й. Гербарта.

Йоганн-Фрідріх Герbart (1776—1841) — німецький філософ, психолог і педагог, послідовник Песталоцці. Народився в Ольденбурзі (Німеччина) в сім'ї чиновника-юриста. Після закінчення Ієнського університету жив у Швейцарії, працював домашнім вихователем. У 1801 р. відвідав Бургдорф, де познайомився з досвідом Й.-Г. Песталоцці, його «психологізацією навчання», почав посилено вивчати його праці, пропагувати педагогічні ідеї. Повернувшись до Німеччини, працював доцентом, потім професором Геттінгенського і Кенігсберзького університетів, де читав лекції з філософії, психології та педагогіки.

Свої педагогічні погляди виклав у творах: «*Загальна педагогіка, виведена з мети виховання*» (1806), «*Підручник психології*» (1816), «*Психологія як наука, що заснована на досліді, метафізиці й математиці*» (1824), «*Нарис педагогічних читань*» (1835) та ін.

Намагався теоретично обґрунтувати педагогіку, вважаючи, що філософія вказує мету виховання, а психологія — до придушення самостійності дітей, їхньої ініціативи і діяльності за допомогою погроз, суворого нагляду, наказів і забобонів, навіть тілесних покарань. шляхи до цієї мети. Визначаючи основну мету виховання дітей як гармонію волі з естетичними ідеями і вироблення багатостороннього інтересу, накреслив основні шляхи і засоби її досягнення: виховуюче навчання, керування людьми і моральне виховання.

Ідея виховуючого навчання Гербарта містить шість видів багатостороннього інтересу:

1. емпіричний — до навколишнього світу;
2. спекулятивний — до речей і явищ;
3. естетичний — до прекрасного;

4. симпатичний — до близьких;
5. соціальний — до всіх людей;
6. релігійний — служіння релігії «найвищому духові».

Для їх задоволення необхідно відповідно проводити навчання: розвивати уяву, пам'ять, логічне мислення, пробуджувати інтерес до знань, збагачувати різними уявленнями. Вважав, що світ складається з нескладних «реалій» — елементів і зв'язків між ними. Тому обсяг свідомості людини є обмеженим і його слід формувати завдяки чотирьом ступеням навчання.

1. первинне ознайомлення учня з предметом пізнання, що посилюється унаочненнями;
2. (асоціація) встановлюється зв'язок нових елементів знань з попередніми, відомими;
3. (система) відбувається компонування матеріалу, яке ускладнює його у вигляді правила чи закону;
4. (метод) виробляється застосування набутих знань на прикладах, при розв'язанні вправ, завдань, тренувань.

Розробив теорію видів навчання:

- **описове** (має на меті виявити досвід дитини, доповнити його за допомогою образної розповіді вчителя, наочних засобів, заучування матеріалу напам'ять),
- **аналітичне** (має завданням поділ навчального матеріалу на складники і надання уяві учнів певної системи),
- **синтетичне** (узагальнення, синтез існуючого в свідомості відокремлено, зведення його до системи).

Процес навчання має забезпечувати єдність трьох способів навчання.

Керування дітьми, на його думку, має своїм завданням зовнішнє дисциплінування учнів, привчання їх до порядку. Дитина проявляє «дику пустотливість», кидаючи її в різні сторони, вона порушує встановлені в школі порядки, проявляє недисциплінованість. «Щоб забезпечити можливість навчання та морального виховання дітей, треба приборкати цю дикість». Його система керування зводиться до придушення самостійності, ініціативи, діяльності дітей з а допомогою погроз, суворого нагляду, наказів і забобонів, тілесних покарань.

Система морального виховання Гербарта ґрунтується на **5 моральних ідеях**:

- ідея внутрішньої волі (робить людину цільною, без «душевного розладу»);
- ідея вдосконалювання (поєднує силу та енергію волі й забезпечує «внутрішню гармонію» людини);
- ідея приязні (сприяє погодженості волі однієї людини з волею інших);
- ідея права (має вирішальне значення в розв'язуванні конфліктів між волею людей);
- ідея справедливості (визначає нагороду тому, хто зробив добру послугу суспільству, або покарання тому, хто порушив закони і правила). Той, хто виховується на основі цих ідей, ніколи не вступатиме в конфлікт із середовищем.

Педагогічна теорія Гербарта істотно вплинула на подальший розвиток теорії практики виховання в багатьох країнах. Він вказав на те, що педагогіка має свою систему понять, зокрема поглибив дидактичну проблематику. Його методика навчання на довгий час запанувала в школах, а думки про багатогранність та різноманітність інтересів, систематичність у навчанні, увагу та її розвиток актуальні й нині. Не менш важливими є його спроба визначити взаємовідношення між навчанням та вихованням

і пропагований принцип «виховного навчання».

3. Дидактика Ф.Дістервега.

Фрідріх-Вільгельм-Адольф Дістервег (1790—1866) — німецький педагог-демократ, «учитель німецьких учителів». Народився в м. Зігені (Німеччина) в сім'ї чиновника-юриста. Після закінчення спочатку Герборнського, а потім Тюбінгенського університетів (1811) працював учителем, згодом директором учительських семінарій у Мерсі й Берліні, де викладав математику, педагогіку і німецьку мову, водночас був учителем дослідних початкових шкіл при семінаріях. У 1827—1866 рр. видавав педагогічний журнал «Рейнські листки для виховання і навчання», в якому опублікував понад 400 статей. У 1832—1841 рр. створив у Берліні 4 учительські товариства, 1848 р. був обраний головою «Загальної німецької вчительської спілки». Цього ж року підписав «Записку 23», у якій засуджував конфесійні школи і становість. У 1847 р. за «небезпечне вільнодумство» Дістервега усунуто з посади директора вчительської семінарії, а в 1850 р. звільнено у відставку.

Світогляд Дістервега формувався під впливом просвітницької філософії та передової літератури Німеччини (Лессінга, Гете, Шіллера та ін.). На його філософських і етичних поглядах позначився і вплив Канта.

Обстоював ідею загальнолюдського виховання (єдності любові до людства і до свого народу). **Головною метою виховання вважав гармонійний розвиток людини на основі принципів природовідповідності, культуровідповідності, самодіяльності.**

Принцип природовідповідності називав найважливішим. Виховання - відповідно до природного розвитку дітей, враховуючи їх вікові та психологічні особливості в процесі навчання й виховання, без насильства - це суперечить людській природі.

Сутність принципу культуровідповідності: у процесі виховання передавати молодому поколінню досягнення культури даної історичної епохи.

Принцип самодіяльності (активності та ініціативності) визначає особистість дітей, сприяє розвитку їх мислення й волі, які виявляються у вчинках. Підготувати дітей і молодь до вільної діяльності та вільного розвитку, виховати і навчити їх відповідно до вимог сучасності — основне завдання кожної школи.

Значне місце у своїй педагогічній системі Дістервег відводить дидактиці. **Створює дидактику розвиваючого навчання**, яку виклав у вигляді 33 законів і правил навчання у «Посібнику для освіти німецьких вчителів», виокремивши при цьому 4 групи: правила, що стосуються учня (суб'єкта навчання); правила, що стосуються об'єкта навчання — учбового матеріалу; правила відповідно до часу і місця; правила, що стосуються учителя.

Головним завданням навчання вважав збудження пізнавальних здібностей учня, розвиток мислення, уваги, пам'яті, водночас підкреслюючи, що розвиток цих здібностей дітей нерозривно пов'язаний із засвоєнням матеріалу.

Істинне навчання, за Дістервегом, повинно носити виховуючий характер. Воно не тільки розвиває розумові сили дитини, а й формує в ній тверді переконання, високі моральні почуття, сильний характер, всю її особистість. Навпаки, погане навчання «псує не лише голову, а й характер». Добре поставлене навчання сприяє вихованню у дитини свідомого ставлення до роботи, правильної поведінки.

Основою природовідповідного навчання вважав наочність.

Обґрунтовував принцип послідовності в навчанні, який знаходить конкретне

вираження в правилах: від близького до далекого; від простого до складного; від легшого до важчого; від відомого до невідомого.

Великого значення надавав свідомому засвоєнню знань, одним з показників якого є уміння учня ясно і чітко викласти предмет.

Наголошував на врахуванні вікових та індивідуальних особливостей дітей, систематичності навчання, ґрунтовності засвоєння знань.

Щодо змісту освіти, Дістервег вважав за необхідне озброїти дітей знаннями, необхідними їм у житті, тобто виступав за єдність формальної і матеріальної освіти: Цим вніс суттєву корективу у вчення Й.-Г. Песталоцці. При правильній постановці навчання розвиток пам'яті, уваги, мислення нерозривно пов'язаний із засвоєнням самого навчального матеріалу. Зміст навчання повинен відповідати рівню сучасної науки, тому слід знайомити учнів із сучасними фізикою, математичною географією, астрономією тощо, не вводячи їх в історію питання, а пізніше вони самі прийдуть до вивчення історії науки.

Щодо методів навчання **критично ставився до дедуктивного (синтетичного) методу і захищав індуктивний (аналітичний), який називав розвиваючим.**

Дістервег є автором понад 20 підручників (з математики, географії, природознавства та інших предметів), посібників для вчителів.

Наголошував на вимогах до вчителя: досконале знання свого предмету, любов до дітей, рішучість, енергійність, тверда воля, характер, громадянська мужність і власні переконання, постійне вдосконалення, бути взірцем для вихованців, уміти дисциплінувати їх.

Для вчителів сформулював кілька правил:

- навчай захоплююче, енергійно, пам'ятаючи, що джерело сили викладу матеріалу — в знаннях і енергії;
- виробляй у собі вольові риси характеру (мужність, цілеспрямованість);
- привчай учнів правильно усно й письмово викладати свої думки, сам стеж за доброю вимовою, виразним викладом і логічною побудовою мови;
- завжди веди учнів уперед, розвиваючи їх і передаючи їм свої знання; знаходь задоволення в розвитку і русі вперед як власному, так і своїх учнів.

4.Фрідріх Фрѳобель

Фрідріх Фрѳобель (1782—1852) — німецький педагог, теоретик дошкільного виховання, послідовник Песталоцці. Син пастора, рано залишився без матері. У 1801 р. вступив до Геттінгенського університету, а потім — Берлінського, де захопився природознавством і філософією.

У 1817 р. відкрив в Кейльгау (Тюрингія) **виховний заклад для дітей шкільного віку**, в якому намагався втілити педагогічні принципи Песталоцці.

У 1837р. відкрив перший дитячий заклад у м. Бланкенбурзі, який згодом назвав «Kidergarten» — дитячий садок. Розробив методику дошкільного виховання, пропагував необхідність дитячих садків, готував через систему курсів «садівниць»-виховательок дитячих садків. Свої педагогічні думки виклав у творах: « Виховання людини», «Виховання шляхом розвитку», «Заклик заснувати німецьку національну систему виховання», щорічних звітах про стан виховного закладу, щомісячному журналі «Сімейне виховання».

Був прихильником всебічного розвитку дітей, урахування їхніх вікових

особливостей. Мету виховання, вслід за Й.-Г.Песталоцці, визначав як саморозвиток закладених у людині сил і здібностей.

Розрізняв чотири інстинкти в дитини:

- інстинкт діяльності (виявлення творчого начала);
- інстинкт пізнання (прагнення пізнати внутрішню суть всіх речей),
- художній інстинкт (надання безформним предметам прекрасної форми),
- релігійний інстинкт, до якого звів і попередні три.

Весь період розвитку дитини поділяв на три вікові ступені:

- немовля (розвиток зовнішнього чуття);
- дитинство (сімейне виховання, ігри, розвиток мови),
- отрочество (свідомі цілі, шкільне навчання).

Розумову і фізичну діяльність пов'язував з божественною сутністю людської природи: в діяльності людини вбачав вияв божественного начала.

Основним завданням дошкільних закладів вважав *допомогу дитині сприяти її розвитку*. Прагнув допомогти дитині висловити свої почуття і думки за допомогою жесту, пісні та мови, присвятивши своє життя організації матеріалу в такій формі ігор, забав, конструктивної діяльності, оповідань та ін., що допомогло б дитині в її прагненні до самовияву.

Велика заслуга Фрєбеля: **визначив велике розвиваюче, виховне та освітнє значення дитячої гри**, її самостійне місце в системі дошкільного виховання, вважаючи, що саме в грі найкраще виявляються творчість і самодіяльність дитини, не виключаючи водночас керівного впливу дорослих на ігри дітей.

Розробив дидактичний матеріал для ігор шість «дарунків Фрєбеля», якими були: м'яч, куля, циліндр, куб, кубики, цеглинки, що виступали символами зображення навколишнього життя тварин і людей, пригод казкових героїв, сприяли ознайомленню з природою у поєднанні із засвоєнням геометричних форм, розвитком художнього смаку, комбінаторних здібностей дитини. Запроваджені були й ігри з паличками, горохом, виклювання по контуру, малювання, аплікації, ліплення, плетення з кольорових смужок паперу, рухливі ігри.

Визначає зміст шкільного навчання:

- *релігія* як пізнання творчого світового начала; *природознавство* як пізнання природи;
- *математика* як предмет, що сприяє пізнанню душі та розвитку мислення, і
- *мова* як посередник між навколишнім оточенням і людиною.

Підкреслював роль вправ у шкільних заняттях, значення правильності, виразності та ритму мови, розширення запасу слів.

Негативною особливістю педагогічної системи Фрєбеля була надмірна **регламентація діяльності дітей**, що призводить до обмеження їхньої самостійності, виховання педантизму.

5. Р.Оуен про формування особистості.

Роберт Оуен (1771-1858) народився в сім'ї ремісника в Англії. Його шкільна освіта обмежилась початковою школою, яку він закінчив на восьмому році життя. Потім протягом двох років він виконував обов'язки помічника шкільного учителя. З 10 років, почавши самостійне життя, Оуен, завдяки своїй енергії і силі розуму, зумів

пробити дорогу в життя, доповнюючи свою освіту читанням книг і роздумами. У віці 20 років він стає управляючим однієї з найбільших паперопрядильних фабрик Манчестера, пізніше, у 1800, став на чолі Нью-Ленаркської фабрики в Шотландії, де серед робітників панувало пияцтво, злидні, розпуста, крадіжки. Р.Оуен був упевнений, що людина є продуктом обставин, і намагався створити для робітників задовільні умови життя, навчити їх "раціонально" мислити, а також виховати в такому дусі і підрастаюче покоління.

Після того як у 1814 році Р.Оуен видав працю *"Новий погляд на суспільство, чи досліді про утворення характеру"*, у 1816 році було відкрито *"Новий інститут"*. Після чотирирічної тяганини у 1819 році було прийнято законопроект про заборону праці дітей на фабриках до 10-річного віку. Активні виступи Р.Оуена проти приватної власності, існуючої форми шлюбу і релігії привели до того, що від нього відсахнулися його друзі і покровителі. Р.Оуен вирішив перенести свою пропаганду у США, де мав намір створити показову комуністичну общину, щоб дослідно довести всі переваги і вигоди рекомендованого їм ладу.

У штаті Індіана у 1825 р. організував общину *"Нова Гармонія"* на соціалістичних, а потім на комуністичних засадах. Згідно з конституцією общини власність проголошувалась суспільною, встановлювалась загальна праця. Але цей експеримент виявився невдалим.

Р.Оуен повертається в Англію зробив новий досвід створення комуністичного селища Гармоні-Холл (1839), де відкрив школу, що базувалася на поєднанні навчання з продуктивною працею. Діяльність школи базувалася на принципах, які були розроблені Р.Оуеном у праці *"Новий погляд"*. Основним рушієм людських вчинків тут визнається прагнення до щастя. Засобом для досягнення цієї мети є знання, що люди здобувають завдяки своїй природі, здібності "сприймати, повідомляти і порівнювати ідеї". Ця здібність і складає розум людини. Але процес утворення людського характеру, на думку Р.Оуена та французьких матеріалістів, визначається середовищем, велике місце у формуванні характеру він відводить вихованню.

Умови виховання:

- ***виховання у дитини суспільних почуттів до ближніх і всього людства,***
- ***всебічне пізнання самої себе,***
- ***пізнання суспільства і природи на основі фактів,***
- ***здорове чергування фізичних і розумових занять,***
- ***регулярні вправи на відкритому повітрі тощо.***

Під вихованням Р.Оуен розумів культивування і вправляння здібностей нашої природи за допомогою всіх обставин, включаючи і осіб, які оточують індивідуума, починаючи від його народження в утробі матері і до його смертного часу. Прийшов до висновку про необхідність створення умов, за яких особистий інтерес індивіда співпадав би з суспільним інтересом.

Отже можна виділити два основні періоди діяльності Р.Оуена - період Нью-Ленаркський і соціалістичний. Третій період включає роки, коли педагог і його послідовники проводили систематичну пропаганду своїх ідей серед широких робітничих верств, засновуючи робітничі інститути, будинки науки, видаючи відповідну літературу.

Підводячи підсумки, можна виділити такі основні принципи системи Р.Оуена: 1)

виховання й освіта повинні бути спрямовані на формування раціонального характеру; 2) характер дитини починає окреслюватися і головним чином створюється у перші два-три роки її життя; 3) дитині в колективі може бути наданий будь-який характер; 4) дитину в ранньому віці слід вилучати з сімейної обстановки; 5) їй слід з першого року життя навіювати правила альтруїзму на основі вчення про утворення характеру; 6) гра повинна стати одним із основних освітньо-виховних засобів; 7) всі види покарань і нагород повинні бути вилучені із системи; 8) не повинно існувати твердо встановлених годин занять у класних кімнатах школи; учитель має чергувати розумові і фізичні справи; 9) поєднання навчання з продуктивною працею; 10) надання великого значення науці як освітньому і виховному засобу.